

Kada već dr. sc. I. Balta u Dodacima, opisujući nadgrobne znakove na pojedinim grobljima, za protestantski, kalvinistički znak (samo za njega!) koristi mađarski naziv **csillag** (zvijezda), trebao bi ga i ispravno pisati, a ne pogrešno kao **csilag**, odnosno **csiläg**, što ništa ne znači! Kao i mnoge druge bedastoće koje bismo trebali još dugo objašnjavati.

Mnoštvo je primjera upitne i "zabavne" vrijednosti knjige *Zapisi o gradskim grobljima Istočne Hrvatske krajem XIX. i početkom XX. stoljeća*. Navođenje svih nedostataka ove knjige, nastale "kao rezultat arhivskog i terenskog istraživanja groblja Istočne Hrvatske", zahtjevalo bi isto tako obimnu knjigu.

Daleko bi nas odvelo nabranje svih loših strana ove knjige. Dobrih strana ova knjiga dr. sc. I. Balte, nažalost, nema.

Knjiga "*Zapisi o gradskim grobljima Istočne Hrvatske krajem XIX. i početkom XX. stoljeća*" školski je primjer kako se ne treba i ne smije pisati. Teško je u potpunosti predočiti kakva je ovo knjiga. To naprosto treba vidjeti. Uz to, preporuka, čitati samo ako se mora!

Kako je dr. sc. Ivan Balta visoko rangiran u hrvatskoj historiografiji, barem što se tiče visokoškolske diplome i znanstvenog zvanja, a i radnog mjesta, prešućivanje i toleriranje ovakvih "**doprinos**a" historiografiji i znanosti više je nego pogubno i zabrinjavajuće. Tim više, ako u izdavanju ovakvih djela doprinosi i Matica hrvatska.

Vladimir Geiger

* * *

DR. SC. IVAN BALTA,
Zapisi o gradskim grobljima Istočne Hrvatske krajem XIX. i početkom XX. stoljeća (Osijek: Matica hrvatska, 2001), 387 str. ilustr.

Nedavno se pojavila, dosada još bez javnog predstavljanja, knjiga dr. sc. Ivana Balte, *Zapisi o gradskim grobljima Istočne Hrvatske krajem XIX. i početkom XX. stoljeća*. Izdavač je Matica hrvatska Osijek, a uobičajenu odgovornost za objavljenu knjigu nose uz autora dr. sc. Ivana Baltu: za izdavača prof. dr. sc. Josip Vrbošić, recenzenti: mr. sc. Dragutin Jurić, Miroslav Novosel, Jelica Mikić, prof. Davorin Taslidžić, prof. Miroslav Pavičić, prof., Dubravka Božić-Bogović, prof. i Anamarija Praveček, prof. Autor knjige, pa konzultanti za pojedine tekstove: Enes efend. imam Poljić, mr. sc. vlč. Mato Mićan, vlč. Božo Vukoja, Julija Kiš, Jovan protojerej Šaulić, Seija Uimonen i Igor Paljina. Urednik knjige je Josip Cvenić.

Knjige ili radovi o grobljima, razmatranja o smrti, odnos prema mrtvima, običaji, obredi, uvjerenja i vjerovanja povodom smrti, zaokupljenost onostranim i da se dalje ne nabraja uvijek imaju i imat će brojnu čitalačku publiku. Zato pojava svake nove knjige na tu temu / ili na te teme privlači pozornost.

Naslov knjige dr. sc. Ivana Balte *Zapisi o gradskim grobljima Istočne Hrvatske krajem XIX. i početkom XX. stoljeća* može potaknuti nadu u povjesničara i čitatelja da će se ovom knjigom pobliže upoznati s navedenom tematikom. Sadržajno knjiga obuhvaća: PROSLOV u kojemu autor objašnjava, kako shvaćam, svoj naum: «...Ovo skromno istraživanje i njeni rezultati,

trebaju biti poticaj opsežnijem i sveobuhvatnijem istraživanju svih gradskih groblja, ali i ostalih groblja... Zapis o gradskim grobljima Istočne Hrvatske nemaju velike znanstvene pretenzije, jer za svako groblje nedostaju veća istraživanja...» (str. 6). Autor knjige, također, navodi da su «Zapisi... nastali kao rezultat arhivskog i terenskog istraživanja groblja Istočne Hrvatske», ali će, baš zbog toga, čitatelje, i stručne i općenito zainteresirane, dočekati neočekivana iznenađenja u pogledu profesionalnosti, obavljenog posla, njegove produktivnosti i učinkovitosti, u čitavim značenjskim rasponima tih pojmova.

Već prigodom susreta s uvodnim pristupom dr. sc. Ivana Balte nameće se iz više razloga pitanje što se može očekivati od *Zapisa o gradskim grobljima Istočne Hrvatske krajem XIX. i početkom XX. stoljeća*? U odgovoru na takvo pitanje od početka je presudna vjerodostojnost autora: Je li on (dr. sc. Balta) obavio zadaću koju je postavio sebi i suradnicima? Zadovoljava li njegov redosljed izlaganja (pisanja), obuhvat, struktura podataka, mogućnost razmišljanja na temelju toga?

Dakako, na ta i slična pitanja svatko će naći svoje odgovore uvidom u knjigu. I sada - čitatelj se mora začuditi već nad samim UVODOM. Jer – zaista se na stranici 10. morate začuditi zbog ovog navoda: «Kako je to napisao *Pierre Lachaise o pariškom groblju 1916. godine, izdane prilikom velike pariške izložbe, da «valja ići na groblje, ako hoćeš da upoznaš kulturno stanje i čud ljudi kojega mjesta.»* (Citiram bilješku 5) na str. 10: Književnost (o grobljima), Lj. D., *Hrvatski list*, Osijek, br. 249., 31. X. 1916., str. 5.)

Što bi to *Père La Chaise* mogao napisati o pariškom groblju 1916. godine (i uz koju to veliku parišku izložbu)? Dakako, ništa! Pogotovu ako je autor

posegnuo za onim *Père-om La Chaise-om* (a ne *Piere-om*, i to netočno navedenim, jer tom francuskom isusovcu i ispovjedniku Kralja Sunca to nije bilo ime), koji se rodio 1624. godine, a umro 1709. godine. Imao je on i vilu i vrt, istočno od Pariza, a eto, taj je vrt 1804. godine pretvoren u poznato pariško groblje *Père Lachaise*.

Kada je riječ o *Père-u La Chaise-u* i groblju koje nosi njegovo ime, i povjesničar i mnogo manje u tom pogledu obrazovan čovjek bit će oprezni i neće dopustiti olako poigravanje činjenicama koje je povijest davno utvrdila, a pogotovu ne produciranje *novih «povijesnih činjenica»*. A ovdje se uz neko pisanje o pariškom groblju 1916. godine još navodi: «...*prilikom velike pariške izložbe...*». O kojoj je to pariškoj izložbi riječ? (Ako su to svjetske izložbe u Parizu, pa one su održane godine 1855., 1867., 1878., 1889., 1900., 1937...). Što je to «...*izdano prilikom velike pariške izložbe...*»? Na to pitanje zacijelo može samo autor odgovoriti!

Da ne budem maliciozna, možda su tiskarske pogreške smjestile *Hrvatski list* u 1916. godinu (jer su novine *Hrvatski list* počele izlaziti 4. siječnja 1920. godine nedjeljom i četvrtkom tiskom Hrvatskog štamparskog zavoda d. d., Podružnica Osijek). Knjiga dr. sc. Ivana Balte *Zapisi o gradskim grobljima Istočne Hrvatske krajem XIX. i početkom XX. stoljeća*, koja pretendira na to da se kroz proučavanje povijesti groblja nekog mjesta «...*može spoznati o povijesnom razvoju toga mjesta, o ključnim događajima, o religijskoj i nacionalnoj strukturi stanovnika...*» (str. 6.), nije smjela sebi dopustiti distribuiranje opisanih “povijesnih” činjenica.

Naravno, slažem se, kako i ne bih, s citiranim riječima u knjizi «...*da valja ići na groblje, ako hoćeš da upoznaš kulturno stanje i čud u ljudi kojega mjesta.*» No, to vrijedi i za knjigu pa bi se

moglo reći, neka mi se oprostí na parafraziranju, *da valja ući u knjigu ako hoćeš upoznati kulturno stanje onog koji je napisao*. Jer kad je čitatelj tako uveden u rad / koji je kroz više godina (1996. – 1999.) angažirao ne samo autora nego, kako on piše na str. 5. i 6., *i generacije njegovih studenata*, onda se čitatelj pita na što će u knjizi naići? Ili: Na što neće naići, a trebalo bi na to naići!

Zadržat ću se samo na dijelu knjige *Zapisi o gradskim grobljima Istočne Hrvatske krajem XIX. i početkom XX. stoljeća* koji obrađuje groblja grada Osijeka i tako «otškrinuti» dio te Pandorine kutije. Doduše, možda bi netko drugi na mom mjestu smatrao to nepotrebnim nakon ovoga što je već navedeno u vezi spomenutoga «*Piere Lachaise*» i «znanstvene razine» na kojoj je to učinjeno.

Kazalo upućuje da je autor opisao «*Groblja grada Osijeka*» na stranicama 53. do 101. Kako? Autor piše: «*O predturskom vremenu o grobljima Osječana sve do kraja 17. stoljeća zna se malo. Izgubljen je raniji kontinuitet osječkih groblja poslije oslobođenja Osijeka od turske vlasti 1687. g., ali je sigurno da su neka mjesta osječkih groblja starija od 18. stoljeća, nakon 1687. g. bilo je više osječkih groblja dok se nisu ustalila na broju 12 u svim dijelovima grada Osijeka. Velik broj groblja bio je posljedicom širenja grada i različite vjerske pripadnosti ljudi u Osijeku...*» (str. 53.). U nastavku ne spominje dr. sc. Ivan Balta ni jedno osječko groblje, ali autor čitatelja odmah uvodi u kraj 19. stoljeća: «*...Zbog pretrpanosti osječkih groblja Osječani su već 1877. godine nastojali novo groblje smjestiti izvan naselja i osnovati jedno središnje groblje uz sve što mu pripada... Iole upućeniji čitatelj, rođeni Osječanin i ako je zaljubljenik u povijest, odmahnut će rukom i zaklopiti knjigu. Zašto? Pa zato jer su tadašnja osječka groblja i smješ-*

tena izvan Gornjega grada, Tvrđe, Novoga grada i Donjega grada. No, mi ipak čitamo knjigu dalje.

Slijedi naslov *GORNJOGRADSKA GROBLJA* i uvodni tekst «*Najveća gornjogradska groblja su: Anino groblje..., Retfalačko groblje... Centralno groblje* (str. 55., 56.). To ne odgovara povijesnoj istini za razdoblje koje knjiga obrađuje da ne obrazlažem samo napominjem, da je općina Retfala dio grada Osijeka tek od 1947. godine, a za Centralno groblje sam je autor knjige na str. 55. napisao «*...godine 1986. otvoreno je novo Centralno groblje izvan grada Osijeka na Vinkovačkoj cesti.*» Da dr. sc. Balta neprestano izlazi iz zadanog vremenskog okvira ne upućuju samo opisi kuge u 18. stoljeću (str. 56.), nego na kraju te stranice piše, a valjda jedino on zna zašto, sljedeće«*...Prema popisu iz 1991. godine (varijabilni podaci!) na svim osječkim grobljima bilo je sahranjeno ukupno* (autor izričito ne navodi od kada do kada; pa Osijek je tada brojao približno oko 100.000 stanovnika, o. a.) *165.253 osobe, a od toga Hrvata 110.934, Srba 33.146, Mađara 3.056, Crnogoraca 575, Makedonaca 314, Muslimana 711, Slovenaca 420, te Albanaca 420*» da bi poglavlje o Gornjogradskim grobljima završio (str. 60) «*...U Osijeku danas postoji Centralno, Retfalačko, Anino, groblje Donji grad, groblje Višnjevac* (Višnjevac je posebno prigradsko naselje, o. a.), *Bikara, Bolničko groblje* (? o. a.), *te još nekoliko manjih groblja...*».

S brojnim netočnostima opisao je i *TVRĐAVSKO NOVOGRADSKO GROBLJE* (str. 69.-76.) i *DONJOGRADSKO GROBLJE* (str. 79.-86.).

Nakon svakog uvodnog izlaganja o određenom groblju dr. sc. Ivan Balta objavljuje u knjizi svoj «*Dodatak – Protokol – interno (istraživanja pitanja o groblju)*» da posluži, kako on navodi, «*...za prikupljanje podataka o groblju –*

pripremanje pisanja studentskog seminarskog rada». Na to upozoravam stoga jer ti dodaci (dijelovi knjige) zauzimaju povelik prostor (gotovo 50% knjige), a stavljaju čitatelja pred nerazjašnjiva pitanja.

U tim dodacima naći će se na primjer ovo (u dijelu) «*Groblja grada Osijeka*» točka 33): «*Navedi nazive i broj crkava / svetih hramova koje postoje u tvom mjestu ili gradu*». Za GORNJOGRADSKO GROBLJE SV. ANE objavljeno je ovo: «*...katoličke crkve: -, pravoslavne: 2, židovske sinagoge: srušena 1942., muslimanske džamije: 1, protestantske crkve: 2, ostali hramovi: -*

Za TVRĐAVSKO NOVOGRADSKO GROBLJE (također uz točku 33) tzv. Dodatka objavljeno ovo: *katoličke crkve: Sv. Mihovila, S. Križa, Sv. Petra i Pavla, Sv. Metoda i Ćirila, Sv. Obitelji, Presvetoga srca Isusova, Sv. Josipa Radnika, Sv. L. B. Mandića, Kapucinska Crkva, kapelica sv. Roka, Imena Marijinog, kapelica Snježne Gospe; pravoslavne: 2, židovske sinagoge -, muslimanske džamije-, protestantske crkve-, ostali hramovi: -*

Za DONJOGRADSKO GROBLJE (također uz točku 33) tzv. Dodatka objavljeno je ovo: *katoličke crkve: -, pravoslavne: 2, židovske sinagoge -, muslimanske džamije: 1, protestantske crkve, ostali hramovi: -*

O čemu je ovdje riječ? Zar samo o nehaju?

Kako naslov knjige glasi *Zapisi o gradskim grobljima Istočne Hrvatske krajem XIX. i početkom XX. stoljeća* čitatelj očekuje cjelovite i jasne podatke za navedeno razdoblje. Da ne duljim i previše ne opterećujem navest ću stanje katoličkih objekata u pojedinim dijelovima grada u razdoblju (navedenom u nazivu knjige) uz nadopunu današnjega

stanja u gradu Osijeku (što će se razlikovati, dakako, od objavljenog u knjizi dr. sc. Ivana Balte.

U Gornjem gradu, u kojem je smješteno Groblje sv. Ane, u to su doba (kraj 19. i početak 20. stoljeća), a i danas: Župna crkva sv. Petra i Pavla, Kapucinska crkva, Kapelica sv. Ane na Aninom groblju i Kapelica sv. Roka. (*U knjizi dr. sc. Balte ne navodi se ni jedan katolički hram!!!*)

U Tvrđi, kojoj je pripadalo Novogradsko groblje, bile su tada Župna crkva sv. Mihovila i Franjevačka crkva Uzvišenja sv. Križa (a i danas su). (*U knjizi dr. sc. Balte u odjeljku o Tvrđi, pak, navedene su sve katoličke crkve u cijelom gradu Osijeku!!!*) Uključio je tu i: Župnu crkvu Svete obitelji na Jugu 2 sagrađenu 1981. godine, Župnu crkvu Svetog Josipa Radnika u Industrijskoj četvrti sagrađenu 1973. godine, Župnu crkvu Svetog Leopolda Bogdana Mandića na bivšoj Ćepinskoj cesti izgrađenu 1971. godine, te Župnu crkvu Svetih Ćirila i Metoda u Divaltovoj ulici izgrađenu 1976. godine), a sve su to dijelovi današnjega grada koji ne pripadaju Tvrđi, ni Novogradskom groblju a i nemaju svoja groblja.

U Donjem gradu kojem pripada i istoimeno groblje katoličke crkve postojale su i postoje: Župna crkva Preslavnog Imena Marijina, Kapelica sv. Roka, Kapelica Snježne Gospe. (*U knjizi dr. sc. Balte ni jednog katoličkog hrama!!!*)

Svaki sastavljač podataka morao bi zaviriti u najnoviji «Šematizam 1999/2000. Biskupije Đakovačke ili Bosanske i Srijemske», Đakovo 2000. i otklonio bi sve svoje možebitne sumnje, nedoumice i neznanja.

Kada je riječ o ovoj knjizi / radu dr. sc. Balte je li nas on, možda, suočio s nekom nama nepoznatom metodom

istraživanja, obrade? Treba li trošiti vrijeme na formuliranje inače jasnog odgovora?!

A kada stvari stoje već s uvodnim tekstom kako stoje (eto s Pére-om La Chaise-om), ako stvari stoje kako stoje s «*Dodacima*», čemu onda ova knjiga služi? Novom istraživanju? Na temelju nje? Molim, o čemu je riječ? Hoće li se upitati o svrsi objavljene knjige svi oni kojima se autor zahvaljuje na doprinosima, suradnji itd.?

Knjiga autora dr. sc. Ivana Balte očito ne zadovoljava pretenzije i zahtjeve najavljene u samom naslovu knjige. Susret samo s jednim «*zapisom gradskih groblja*», s osječkim, pokazao je autorov nehaj za sumiranje, sređivanje i pregledno prikazivanje razasutih podataka, koji, uostalom - kad se netko prihvati ovakvog opsežnog zadatka, zahtijevaju dugotrajno istraživanje, u ovom slučaju minucioznu inventuru i zacijelo ne samo osobni nego i suradnički stručni rad. Čak i relativno ograničen ili, bolje, sužen uvid u rad Ivana Balte, *Zapisi o gradskim grobljima Istočne Hrvatske krajem XIX. i početkom XX. stoljeća* nameće čitateljima posebice povjesničarima pitanje: što bi autor dodatno morao učiniti da obradom preuzete teme ostvari naum o poticanju istraživanja? To kako je sročeni i objavljen ovaj rad, utemeljen na Baltinim «*rezultatima arhivskih i terenskih istraživanja groblja*», ne opravdava namjeru koju nam je sam autor predočio; zapravo vraća sve koji su bili uključeni u posao na početno pitanje: Što zapravo s temom i kako valja učiniti? No, to je pitanje ne samo autorske strane pothvata nego i izdavačko-financijske što, pak, prelazi okvire ovoga prikaza. Naravno u tom slučaju vrijedi upozorenje velike starine dr. Ante Starčevića: *U povijesti, bez dvojbe, nema sanjarija nego ima ljudi koji narodima podmeću sanjarije za povi-*

jest. To je najpogibelniji nauk; narod koji ga se drži mora zaglaviti.

U tom razmišljanju možda će tko prigovoriti što ocjena vrijednosti rada / knjige dr. sc. Ivana Balte nije izravnija i određenija. Dakako ovaj rad valjalo bi i u tu svrhu razmatrati. No, tada bi se morale utvrditi mnoge konotacije, razmotriti mnoga pitanja: od toga je li bilo od početka jasno što se s radom hoće, kako on treba govoriti, koja građa i kakva obrada valja tomu poslužiti? Pa onda: Kako i čemu opravdati, da ne kažem samo objasniti, zašto se postiglo samo to što se postiglo? A postiglo se zaista malo.

No, da ne redam dalje, dovoljno se bilo suočiti s tim da autor u svom znanstvenom istraživanju pretura po povijesti tako da povijesno poznatu osobu, koja je neizostavna sastavnica gotovo svih enciklopedija i leksikona u svijetu, «*pronalazi*» u 20. stoljeću!!!, k tome usred srijede Prvoga svjetskoga rata, k tome uz neku parišku izložbu, a i tu usred srijede te svjetske oružane konflagracije. Možda bi nekome bilo dovoljno da tu stane i da se s radom ne bavi. Gotovo s pravom. Ja sam, ipak, bar naznačila i još neka područja koja zavrgavaju podvrgavanje kritici. Samo – kada je prikazivač također povjesničar, osjećam neugodu što se u redovima vlastite struke može pojaviti to što se pojavilo s radom / knjigom dr. sc. Ivana Balte. Ta neugoda mora boljeti!

Zlata Živaković-Kerže